

УДК 339.13

JEL Classification: 339.13

Ірина Піняк¹,
Оксана Бурліцька²

¹ Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
вул.Руська,56, м. Тернопіль,46001, Україна
e-mail: PinyakIL@yandex.ua
к.е.н., доцент кафедри промислового маркетингу

² Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
вул.Руська,56, м. Тернопіль,46001, Україна
e-mail: burlitska@yahoo.com
к.е.н., доцент кафедри промислового маркетингу

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Анотація. В статті обґрунтовано необхідність побудови особливої моделі ефективного менеджменту навчального процесу, яка б об'єктивно створювала передумови для виявлення, розвитку та подальшого моніторингу показників та факторів формування майбутнього інтелектуального капіталу компанії. Зокрема, систематизовано основні погляди провідних вчених на поняття інтелектуального капіталу. Виявлено глибокі розбіжності дослідників у поглядах на сутність інтелектуального капіталу й багатогранність змісту цього явища з огляду на специфіку резидентів ринку. Запропоновано власне бачення структури інтелектуального капіталу з врахуванням істотних принципових відмінностей вищих навчальних закладів від інших господарюючих суб'єктів. Виявлено проблемні моменти ідентифікації інтелектуальних активів, що потребують всестороннього та ґрунтовного вивчення та усунення через розгляд кожного елемента інтелектуальних активів, зокрема і у взаємозв'язку один з одним.

Ключові слова. Інтелектуальний капітал, продуктивні активи, інтелектуальна власність, маркетингові інтелектуальні активи.

Ірина Піняк
Оксана Бурліцька

СТРУКТУРИЗАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛА ВИЩЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕННЯ

Анотація. В статті обґрунтовано необхідність побудови особливої моделі ефективного менеджменту навчального процесу, яка б об'єктивно створювала передумови для виявлення, розвитку та подальшого моніторингу показників та факторів формування майбутнього інтелектуального капіталу компанії. Зокрема, систематизовано основні погляди провідних вчених на поняття інтелектуального капіталу. Виявлено глибокі розбіжності дослідників у поглядах на сутність інтелектуального капіталу й багатогранність змісту цього явища з огляду на специфіку резидентів ринку. Запропоновано власне бачення структури інтелектуального капіталу з врахуванням істотних принципових відмінностей вищих навчальних закладів від інших господарюючих суб'єктів. Виявлено проблемні моменти ідентифікації інтелектуальних активів, що потребують всестороннього та ґрунтовного вивчення та усунення через розгляд кожного елемента інтелектуальних активів, зокрема і у взаємозв'язку один з одним.

Обнаружено глубокие разногласия исследователей во взглядах на сущность интеллектуального капитала и многогранность содержания этого явления учитывая специфику резидентов рынка. Предложено собственное видение структуры интеллектуального капитала с учетом существенных принципиальных отличий вузов от других хозяйствующих субъектов. Выявлены проблемные моменты идентификации интеллектуальных активов, требующих всестороннего и обстоятельного изучения и устранения через рассмотрение каждого элемента интеллектуальных активов, в том числе и во взаимосвязи друг с другом.

Ключевые слова. Интеллектуальный капитал, производительные активы, интеллектуальная собственность, маркетинговые интеллектуальные активы.

Iryna Pinyak¹,
Oksana Burlitska²

¹ Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University,
56, Ruska str., Ternopil, 46001, Ukraine
e-mail: PinyakIL@yandex.ua

Ph.D., Associate Professor, Department of industrial marketing

² Ternopil Ivan Pul'uj National Technical University,
56, Ruska str., Ternopil, 46001, Ukraine
e-mail: burlitska@yahoo.com

Ph.D., Associate Professor, Department of industrial marketing

STRUCTURING OF THE INTELLECTUAL CAPITAL OF THE ACADEMY

Abstract. *In this article the necessity of building a particular model of effective management of the educational process that would create objective conditions for the identification, development and subsequent monitoring indicators and factors shaping the future of intellectual capital, is proven. In particular, basic views of the leading scientists on the concept of intellectual capital are systemized. Profound differences among the views of researchers on the nature of intellectual capital and diversity of the contents of this phenomenon with regard to resident market, are revealed. A proper view on the structure of intellectual capital taking into account significant fundamental differences of higher education institutions from other businesses, is proposed. Problematic moments of the identification of intellectual assets are revealed, which require comprehensive and thorough study and elimination by considering each item of intellectual assets including in relation to each other.*

Keywords: *intellectual capital; productive assets; intellectual property; marketing intellectual assets.*

Постановка проблеми. Однією з характерних глобальних змін сучасності, яка чинить радикальний вплив на розвиток інноваційної економіки, є нерівномірний перехід різних країн до так званої економіки, що базується на знаннях, на інтелектуальному, людському капіталі. Ключову роль в такій економіці відіграють знання людини, нематеріальні активи, інтелектуальний капітал як особливе поєднання людського капіталу (реальні і потенційні інтелектуальні здібності, практичні навички працівників компанії) і сформовані зв'язки із споживачами (через бізнес-процеси, бази даних, бренди, ІТ-системи і т.д.). Таке поєднання інтелектуального капіталу в компанії припускає здатність трансформування знання і нематеріальних активів в ресурси, які створюють багатство і відповідну додаткову вартість за рахунок особливого ефекту від множення людського капіталу на фінансовий, матеріальний та інший.

Слід визнати, що інтелектуальний капітал майбутнього фахівця формується в сфері вищої освіти, у зв'язку з цим необхідна побудова особливої моделі ефективного менеджменту навчального процесу, яка б об'єктивно створила передумови для виявлення, розвитку та подальшого моніторингу показників та факторів формування майбутнього інтелектуального капіталу компанії. Необхідність створення даної моделі підтверджується результатами багаторічної успішної діяльності зарубіжних компаній в галузі забезпечення зростання конкурентоспроможності, продуктивності та капіталізації за допомогою постійного вимірювання, оцінки, обліку і головне - ефективного цілеспрямованого управління процесом формування та розвитку інтелектуального капіталу вже в стінах вищого навчального закладу.

В цих умовах особливої актуальності набуває проблема адекватного аналізу інтелектуального капіталу вітчизняних ВНЗ для визначення їх сильних і слабких сторін в умовах формування інформаційної економіки з метою розробки комплексу обґрунтованих заходів щодо просування і посиленню ринкових позицій українських ВНЗ на національному та світовому ринку освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Широке коло проблем, що стосуються інтелектуального капіталу, було і залишається об'єктом постійних наукових досліджень та численних прикладних розробок. Значний внесок у формування теорії інтелектуального капіталу зробили українські вчені В. Базилевич, С. Грицуленко, О. Бутнік-Сіверський, П. Крайнів, О. Шкурупій, А. Чухно й ін. Варто також звернути увагу на праці зарубіжних науковців – Е. Брукінга, Т. Бьюзена, Ф. Макферсона, Л. Едвінсона, Т. Стюарта, Б. Леонтьєва, Н. Кельчевської, А. Козирєва, Є. Селезньова, В. Іноземцева та інших, присвячених визначенню і дослідженню сутності інтелектуального капіталу.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Аналіз і узагальнення літературних джерел та спеціальних наукових досліджень показав, що проблема, пов'язана з управлінням інтелектуальним капіталом у вищих навчальних закладах, досліджена недостатньо. Передусім йдеться про глибокі розбіжності дослідників у поглядах на сутність інтелектуального капіталу й багатогранність змісту цього явища, що актуалізує розгляд його структурних елементів з врахуванням істотних принципових відмінностей вищих навчальних закладів від інших господарюючих суб'єктів.

Необхідність дослідження цієї проблеми на належному рівні та з урахуванням специфіки й особливостей розвитку ринкових відносин в Україні зумовила вибір теми статті та визначила її мету і завдання.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є систематизація структури інтелектуального капіталу вищих навчальних закладів з врахуванням їх істотних принципових відмінностей від інших господарюючих суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. Для того, щоб зрозуміти механізм формування конкурентних переваг на основі використання інформаційно-інтелектуальних ресурсів вищими навчальними закладами, необхідно узагальнити й уточнити дефінітивно-категоріальний апарат, що вже існує в теорії і практиці вітчизняної та зарубіжної економічної науки.

Проведений нами огляд літератури [1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9] дозволив систематизувати основні погляди провідних вчених на поняття інтелектуального капіталу (табл. 1).

Слід зазначити, що виділені підходи до розуміння дефініції «інтелектуальний капітал» обмежені комерційною складовою діяльності господарських одиниць. Суттєва методологічна відмінність вищих навчальних закладів (ВНЗ) від інших господарюючих суб'єктів не береться до уваги та потребує додаткового роз'яснення.

Слід мати на увазі, що головною метою комерційних резидентів ринку є отримання прибутку, і, саме за рахунок цього, здійснюється приріст їх власного капіталу. Приріст цього капіталу – результат та індикатор успішної діяльності господарюючого суб'єкту. Так як головною метою ВНЗ не є отримання прибутку, то власний капітал стосовно них перетворюється в другорядну або навіть необов'язкову економічну категорію. Однак,

головною метою діяльності вищих навчальних закладів є приріст нового знання і здатності усіх інших економічних одиниць і елементів національної інноваційної системи освоювати існуюче і виробляти нове знання. Мова йде про виконання університетами і вищою школою загалом невіддільних на практиці інноваційної та освітньої функцій. Результатом виконання цих функцій є приріст інтелектуального капіталу, і викладена в тій формі, як ми розглянули раніше, головна мета вищої школи співзвучна з приростом інтелектуального капіталу.

Вища школа відноситься, з одного боку, до класу складних господарських систем, з іншого боку, володіє низкою унікальних особливостей, які обумовлені:

– характером виробничого процесу (процесу передачі існуючих знань та формування нових знань, з наступною їх передачею);

– характером створюваного продукту, який є одночасно суспільним і приватним благом;

– характером відносин власності, управління і регулювання (де системоутворюючим елементом є підсистема державних вузів).

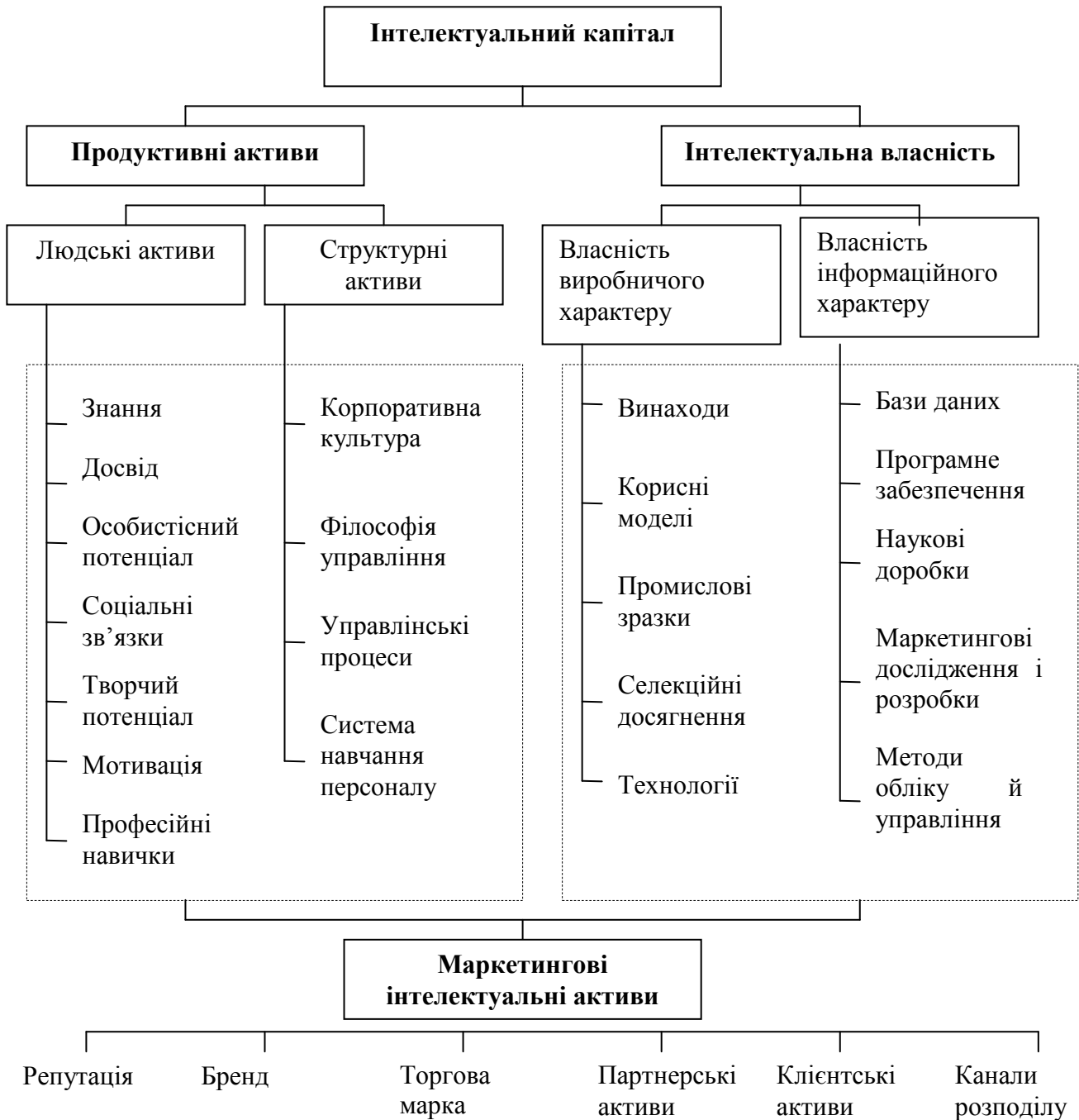
Таблиця 1

Систематизація підходів до визначення інтелектуального капіталу

№ п/п	Автор	Сутність інтелектуального капіталу (ІК)
1	Т. Стюарт, 1997; ОЕСР, 1999	ІК включає тільки інтелектуальні активи, що виникли як результат знань і компетенції персоналу. ІК розглядається як частина більш широкого поняття — невлених активів
2	А. Козирев, В. Макаров, 2003	Поняття ІК ширше, ніж нематеріальні активи й інтелектуальна власність, і не регламентується нормативними актами. Зміст нематеріальних активів жорстко регулюється правовими документами й бухгалтерськими стандартами
3	А. Уайлмен, 1999; І. Кадді, 2000	ІК поєднує ту частину невлених, котра принципово не може мати прямої грошової оцінки й невіддільна від компанії, що їх створила; на відміну від невлених активів, які можуть вимірюватись в грошових одиницях та існувати за межами організації.
4	Л. Едвінссон, 2000; Е. Брукінг, 2001	Поняття ІК збігається з поняттям невлених активів і розглядається як необхідна умова конкурентноздатності компанії
5	К. Прахалад, 1992; П. Санчез, 2000; Н. Кельчевська, М. Е. Павлов, 2003	Поняття ІК і невлених активів повністю збігаються, але перше використовується менеджерами, друге — бухгалтерами
6	Л. Джойя, 2000; Д. Багриновський (у співавт.), 2001	ІК — це гудвіл, але у понятійно-категоріальному апараті менеджерів, а не бухгалтерів. Маючи внутрішню структуру, ІК конкретизує поняття гудвілу й пояснює причини його виникнення
7	Р. Рослендер, Р. Фінчем, 2001	ІК — це новий актив, якого раніше не було, тому не збігається ні з невленими активами, ні з гудвілом
8	І. Родов, Ф. Лельерт, 2002	ІК не збігається з гудвілом, оскільки на розрахунок гудвілу впливає балансова оцінка матеріальних активів
9	В. Багов, Є. Селезньов, В. Ступаков, 2006	ІК — виявлення творчих можливостей організації для створення й реалізації інтелектуальної та інноваційної продукції

На нашу думку, синтез відомих моделей складу інтелектуального капіталу комерційної організації [2, с. 54], а також певні доповнення з врахуванням особливостей ВНЗ як господарюючого суб'єкта, дозволяє нам одержати найбільш повну модель складу такої багатобічної категорії як «інтелектуальний капітал вищого навчального закладу».

Інтелектуальний капітал – багатомірне явище, тому навряд чи можливо сформулювати просту й універсальну його модель, однак цілком можливо спробувати узагальнити й звести воедино її істотні моменти (рис. 1).

Рис. 1. Узагальнена структура інтелектуального капіталу вищого навчального закладу

Як об'єкт управління, інтелектуальний капітал, з нашої точки зору, не доречно зводити до одних тільки кадрів або до інтелектуальної власності, обидві його складові мають своє значення в процесі виробництва інтелектуальних ресурсів. Тому інтелектуальний

капітал можна розглядати як сукупність продуктивних активів і їх «продукції», тобто інтелектуальної власності.

У виробництві будь-якого інтелектуального ресурсу ключову роль відіграють люди, однак людина працює не ізольовано від загального корпоративного середовища: корпоративна культура й умови праці впливають на продуктивність. Таким чином, продуктивні активи поділяються на людські й структурні активи.

Людські активи відображають сукупність знань, досвіду й особистісного потенціалу працівників організації. Крім того, при описі даної категорії часто пропускають такий, на наш погляд, важливий елемент як взаємозв'язки працівників між собою, що за сприятливих умов може підвищувати продуктивність створюваних ними інтелектуальних продуктів. Тому, у структуру інтелектуального капіталу необхідно ввести такий елемент як соціальні зв'язки, що може виступати окремою характеристикою людських активів.

Структурні активи, в широкому змісті даного поняття, відображають умови роботи працівників організації, які визначаються в першу чергу корпоративною культурою ВНЗ (філософією управління, мотивацією тощо) і «матеріальною» стороною корпоративного буття: рівнем технічної й інформаційної оснащеності організації, оскільки навіть при гарній мотивації можливості для розкриття творчого потенціалу можуть бути фізично недоступні.

Результатом креативної діяльності людей стає інтелектуальна власність організації. Інтелектуальна власність має складну структуру, оскільки охоплює практично всі сфери діяльності організації. Імовірно, раціональним буде групування об'єктів інтелектуальної власності за двома напрямками: власність виробничого характеру, що вимагає матеріального втілення, й власність інформаційного характеру.

Інтелектуальна власність, що вимагає матеріального втілення – категорія досить умовна, оскільки, в остаточному підсумку, будь-який винахід можна продати як ідею, тим самим, отримавши прибуток, не ставлячи його на виробництво. Однак сутність його вартості, навіть у вигляді ідеї криється саме в потенціалі наступного втілення. Ідея, яку неможливо використати в практичній діяльності підприємства (передача знання) – нічого не коштує. Саме ця точка зору покладена в основу нашого бачення структуризації інтелектуальної власності в моделі складу інтелектуального капіталу ВНЗ. Тому, ми вважаємо доцільним виокремлювати групу активів виробничого характеру, що пояснюється істотною відмінністю в характері їх втілення: для реалізації ідеї винаходу, нової технології тощо необхідне формування технології виробництва, залучення різноманітних матеріальних ресурсів і одержання матеріального зліпка ідеї у вигляді кінцевого продукту. У той же час для, наприклад, впровадження нового програмного забезпечення досить встановити його й навчити працівників. Таким чином, у цю групу інтелектуальної власності попадають всі результати інтелектуальної праці, які вимагають втілення в конкретному продукті.

Другою групою інтелектуальної власності є власність інформаційного характеру: бази даних, програмне забезпечення, наукові твори, а також сукупність маркетингових розробок та досліджень тощо. Крім цього, важливим ресурсом інтелектуальної власності є нові методики управління, ведення обліку та інші методи оптимізації діяльності ВНЗ.

Особливої уваги, з нашої точки зору, заслуговує ще один важливий елемент інтелектуального капіталу, який не можливо віднести до будь-якої із двох виділених груп, але який, при цьому, не існує сам по собі. Цим елементом є маркетингові інтелектуальні активи, що включають репутацію компанії, її партнерський і клієнтський базис, торгову марку та бренд.

Маркетингові активи (крім бренда та торгової марки), на відміну від попередніх розглянутих елементів, не можна придбати самі по собі: можна найняти співробітників, можна купити ідею, але не можна купити гарну репутацію на ринку. Вони є, зважаючи на все, результатом взаємодії соціальних зв'язків співробітників і маркетингової діяльності в першу чергу, а в широкому змісті – продуктивних активів і інтелектуальної власності.

Бренд і торгова марка, безперечно, можуть бути активом інформаційного характеру, так як володіють усіма правовими характеристиками інтелектуальної власності, але вони, на

нашу думку, несуть додаткове змістовне навантаження в процесі формування інтелектуального капіталу вищого навчального закладу та відіграють ключову роль в механізмі ідентифікації кінцевого продукту серед споживачів.

З нашої точки зору, поняття «маркетингові інтелектуальні активи» в контексті розробленої нами моделі складу інтелектуального капіталу ВНЗ, набуло конкретної та визначеної форми з врахуванням взаємозв'язку між двома його складовими – продуктивними активами та інтелектуальною власністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку. Отже, ми бачимо, що виявлені проблемні моменти ідентифікації інтелектуальних активів потребують всестороннього та ґрунтовного вивчення та усунення через розробку відповідних моделей ефективного менеджменту навчального процесу, які б об'єктивно створювали передумови для виявлення, розвитку та подальшого моніторингу показників та факторів формування майбутнього інтелектуального капіталу компанії. Для подальшого дослідження суттєвим є розгляд кожного елемента інтелектуальних активів зокрема і у взаємозв'язку один з одним. Це дозволить розкрити сутність даних активів як управлінської категорії, розглянути механізм їх формування, виявити їх вплив на функціонування вищого навчального закладу на вітчизняному освітньому ринку та збільшення його конкурентоспроможності.

Використана література:

1. Багриновский К. А. Научно-технический сектор экономики России: состояние и особенности развития / К.А. Багриновский, М. А. Бендиков, И. Э. Фролов, Е. Ю. Хрусталева. – М.: ЦЭМИ РАН, 2001. – 120 с.
2. Гава Ю. В. Интеллектуальный капитал: сущность та зростання ролі в розвитку економіки: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01 / Ю. В. Гава. – Київ, 2009. – 236 с.
3. Кельчевская Н. Р. Интеллектуализация управления как основа эффективного развития предприятия / Н.Р. Кельчевская. – Екатеринбург: ООО Издательство УМЦ УПИ, 2003. – 205 с.
4. Управление интеллектуальным капиталом: [учеб. пособие] / Багов В. П., Селезнев Е. Н., Ступаков В. С. – М.: ИД «Камрон», 2006. – 248 с.
5. Guthrie J. The management, measuring and reporting of intellectual capital / J. Guthrie // *Journal of Intellectual Capital*. – 2001. – Vol. 2, Number 1. – P. 27–41.
6. Prahalad C. K. The core competence of the corporation. 1990. – Цит. по: Sanchez P., Chaminade C., Olea M. Management of intangibles – An attempt to build a theory / C. K. Prahalad, G. Hamel // *Journal of Intellectual Capital*. – 2000. – Vol. 1, Number 4. – P. 312–327.
7. Rodov I. FiMIAM: financial method of intangible assets measurement / I. Rodov, Ph. Leliaert // *Journal of Intellectual Capital*. – 2002. – Vol. 3, Number 3. – P. 323–336.
8. Roslender R. Thinking critically about intellectual capital accounting / R. Roslender, R. Fincham // *Accounting, Auditing & Accountability Journal*. – 2001. – Vol. 14, Number 4. – P. 383–399.
9. Sanchez P. Management of intangibles – An attempt to build a theory / P. Sanchez, C. Chaminade, M. Olea // *Journal of Intellectual Capital*. – 2000. – Vol. 1, Number 4. – P. 312–327.

REFERENCES

1. Bahrinovskiy K. et al. The knowledge-intensive sectors of the Russian economy: status and peculiarities of the development [*Naukoemkyy sektor ekonomiki Rosii: sostoyaniye i osobennosti razvitiya*]. Moscow, CEMI RAN, 2001, 120 p.
2. Hava V. Intellectual capital: the essence and its growing role in the economy [*Intelektualnyy kapital: sushnist' ta zrostannya roli v rozvytku ekonomiki: Dis. ... Cand. Econ. nauk: 08.00.01*]. Kyiv, 2009, 236 p.
3. Keltchewskaya N. Intellectualization management as the basis for efficient development of the enterprise [*Intellektualizatsiya upravleniya kak osnova effektivnogo razvitiya predpriyatiya*]. Ekaterinburg, Publishing Ltd. UMC UPI, 2003, 205 p.
4. Bugov V., Seleznev E., Stupakov V. Management of intellectual capital [*Upravleniye intelektualnym kapitalom*]. Moscow, Publishing House "Cameron", 2006, 248 p.
5. Guthrie J. The management, measuring and reporting of intellectual capital. *Journal of Intellectual Capital*, 2001, Vol. 2, No. 1, pp. 27-41.
6. Prahalad C. K., Hamel G. The core competence of the corporation. *Journal of Intellectual Capital*, 2000, Vol. 1, No. 4, pp. 312–327.
7. Rodov I., Leliaert Ph. FiMIAM: financial method of intangible assets measurement. *Journal of Intellectual Capital*, 2002, Vol. 3, No.3, pp. 323-336.

8. Roslender R., Fincham R. Thinking critically about intellectual capital accounting. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 2001, Vol. 14, No. 4, pp. 383–399.
9. Sanchez P., Chaminade C., Olea M. Management of intangibles – An attempt to build a theory. *Journal of Intellectual Capital*, 2000, Vol. 1, No. 4, pp. 312–327.

Рецензія: д.е.н., проф. Гринчуцький В. І.

Reviewed: Dr., Prof. Hrynychutskyi V. I.

Received: October, 2014

1st Revision: October, 2014

Accepted: November, 2014

